

ÁLDÁS BÉKESSÉG – BÉKESSÉG ISTENTŐL!
ERŐS VÁR A MI ISTENÜNK!
AZ ÚR ÁLDJA MEG!
DICSÉRTESSÉK A JÉZUS KRISZTUS!

Kedves Barátaim!

Nagy örömmel fogadtam el lelkész barátom meghívását. Sokat tudunk egymásról, voltunk szomszédok és szobatársak is. Azt tartja a mondás, hogy azt ismerjük igazán, akivel együtt töltöttünk néhány napot és éjszakát. Mi ezt megtettük! Megismertük egymás jó és rossz szokásait, és bizony volt olyan időszak, amikor hatan laktunk egy szobában, emeletes ágyakon, és a hat ember négy évfolyamon tanult. És mégis szép volt.

Együtt voltunk egy egykori, patinás református egyetemen: reformátusok, evangélikusok és unitáriusok. Igazi felsorolása a ma oly gyakran hallható protestantizmusnak.

Együtt voltunk, jártunk egymás istentiszteleire, izgultunk egymás sikeres vizsgáiért és vigasztaltuk egymást. És bohókás fiatalok voltunk, akik barátnőt is ott találtak, és ezek a barátnők ma feleségekként ülnek itt előttem.

Reformáció

Mit is ünnepelünk? Egyházszakadást? Lehetne ilyet ünnepelni? Megújulást? Ez sokkal jobban hangzik, de nem az igazi. Az evangéliumot ünnepeljük, Jézust, az Isten kegyelmi ajándékát. Azért hívott el bennünket az Úr, hogy ezt hirdessük. Az élő, feltámadt Krisztust!

Ennek hiánya és a rátalálás indította el ezt a folyamatot hétszáz évvel ezelőtt. Az előreformátorok mindnyájan mártírok lettek: Wyckliff János, Husz János. Isten az ő életükben felébresztette a vágyat az igazi után. De 1517. október 31. – így, ötszáz év távlatából – a transzcendens és az immanens találkozása lett. Eszköze egy Ágoston rendi szerzetes, akinek a szíve vágyott a tisztára, az igazira, az igazságosra – a kegyelemre. Ő volt Luther Márton. Arra szólt a felkérésem, hogy róla beszéljek.

Milyen is volt Luther?

Nem a külsejét szeretném kiemelni, hanem a jellemét megmutatni. Engedjék meg, hogy néhány idézetet olvassak fel tőle:

1. „Isten nemcsak a Bibliába írja az evangéliumot, hanem a fákra, virágokra, felhőkre és csillagokra.”
2. „Aki sört iszik, gyorsan alszik. Aki hosszan alszik, nem követ el bűnt, aki nem követ el bűnt, a mennyországba kerül: tehát igyunk sört!”

3. „A sört az ember, a bort Isten készíti.”

4. „Inkább gondoljanak a hívek gyülekezetre a kocsmában, mint a kocsmára a gyülekezetben.”

5. „Az Isten ígéje után a zene nemes művészete a legnagyobb kincs a világban.”

6. „Annál jobb az imádság, minél kevesebb szóból áll.”

7. „Imádkozz, és hagyd, hogy Isten aggódjon.”

8. „Ha ti, fiatalok, bölcsek lennétek, az ördög nem tudna mit kezdeni veletek. De mivel nem vagytok bölcsek, kellünk nektek mi, öregek.”

9. „Jobban félek attól, ami bennem van, mint ami kívülről érhet.”

10. „Csakis a vér mozgatja a történelem kerekeit.”

11. „A fiúgyermek meg tud élni, bármely vidékre kerüljön is, ha akar dolgozni. De aki szegény, kell, hogy vándorbot legyen a kezében. Az iskolásfiú kenyeret kéregethet, hogy később művelt emberré lehessen – ha van benne akarat.”

12. „Mikor Erfurtban tanultam, örökös civódás és háborúság volt a jogászok és a teológusok között. Amint a törvény és a kegyelem is egymást el nem bírják; így egymás ellen küzdenek a jogászok és a teológusok is. Istennek különös nagy kegyelme az, ha egy jogász jó keresztyén.”

Kik is a lutheránusok, e fenti bölcsességeket hangoztató Ágoston rendi pap utódai, követői? Miért hívják őket evangélikusoknak?

Eredete a Luther (Luder) család régi címeréhez nyúlik vissza, melynek pajzmezőjében két egymás alá helyezett rózsza található. Ez adta az alapot Luthernek címere megtervezéséhez. Már 1516 nyarán olyan pecsétgyűrűt használt, mely kör által övezett ötszirmú rózsát, a szirmok között kicsiny leveleket, szívet és keresztet ábrázolt. A kör felett M. L. betűk álltak.

A pecsétgyűrűnek abban az időben igen fontos szerepe volt. Aki nem tudott írni, ezzel hitelesítette az általa diktált levelet, de használata általánossá vált az írástudók között is. Nemcsak okmányokat, hanem magánleveleket is elláttak az aláírás mellett pecséttel is.

„Pecsétem jellemezze teológiámat. A kereszt legyen az első, feketén, szívébe helyezve, ami természetes színű. Ezzel akarom magamat emlékeztetni, hogy a megfeszítettben való hit üdvözít bennünket. Ugyanis csak akkor igazulunk meg, ha szívből hiszünk (Rm 10,10). Jóllehet a kereszt fekete, mivel megöl, s kell, hogy fájjon is, mégis meghagyja a szívet saját színében, nem rontja meg a természetet, nem öldököl, hanem életben tart. Az igaz ember ugyanis hit által él, mégpedig a Keresztrefeszítettben való hit által.

Ez a szív fehér rózsza közepén legyen annak kifejezésül, hogy a hit örömmel, vigasztalással és békességgel ajándékoz meg, és egyenesen egy fehér, üde rózsába helyez. Mivel nem olyan békesség és öröm ez, amilyent a világ ad, azért legyen a rózsza fehér és ne piros. A fehér színe ugyanis a lelkek és az angyalok színe.

Ez a rózsza égszínkék mezőben legyen, mert az ilyen lelki és hitbeli öröm az eljövendő mennyei örömek kezdete. Ez azonban a lélekben már most megvan, a reménység által előre ízleljük.

A mező körül aranygyűrű legyen; jelezze, hogy ez a mennyei üdvösség örökké tart és nincs vége soha; emellett értékesebb minden örömnél és vagyonnál, amint az arany a legnemesebb és legértékesebb fém.”

A wittenbergi kolostor Katalin-kapujánál, amely 1540-ben készült, látható a Luther-rózsa körül a VIVIT – Ő él felirat. Erre vonatkozólag ezt mondta: „Ha Ő nem élne, én sem kívánnék élni egyetlen órát sem.”

Más felirat is előfordult Luther címere körül: VDMIAE – Verbum Dei Manet In Aeternum – Az Úr beszéde megmarad örökké. A speyeri birodalmi ülésen 1529-ben Hesseni Fülöp katonái e mondat kezdőbetűivel a zubbonyukon jelentek meg.

A Luther-rózsa jelentését magyarázó egyik versike így hangzik:

„Kinek szívében Krisztus keresztje,
Annak tövisek közt is rózsás az élete.
Reá kéklőn mosolyog az ég,
És Krisztus szeretete aranyozza be életét.”

A nagyváradi gyülekezeti terem falán található színes nyomat versikéje így hangzik:

„Rózsákon jár Krisztus híve,
ha keresztet hordoz szíve.”
Miért evangélikusok?

A válasz nagyon egyszerű: az evangélium, az örömhír hirdetői.

Asztali beszélgetések

A lelkészek és papok szeretnek beszélgetni. Luther is ilyen volt. Luther Mártonnak kedves szokása volt, hogy vendégeivel étkezések alkalmával a legkülönbözőbb kérdésekről közvetlenül elbeszélgetett. Ilyenkor barátai többször érdeklődtek életének egyes mozzanataira is. Egyetemi hallgatói és jó barátai mindjárt az asztalnál jegyzeteket készítettek arról, amit „Márton doktor” mondott. Némelyek ezekből egész gyűjteményeket írtak, és később ki is nyomtatták azokat. Így keletkeztek az ún. „Asztali Beszélgetések” (Tischreden). Az asztali beszélgetések Luther összes műveinek weimari kiadásában hat nagy lexikon alakú, egyenként mintegy 700 oldalt kitevő kötetben vannak összegyűjtve. A reánk maradt asztali beszélgetések száma a weimari kiadás szerint 7075.

Ifjúkor

Dr. Luther Márton ősei a thüringiai Mõhra nevű faluban egyszerű parasztemberek voltak. Szegény családból való származását a reformátor sohasem szégyellte, sőt azokkal szemben, akik őt emiatt támadták, önérzetesen hangsúlyozta is. Mivel a családi birtokot ottani szokás szerint mindig a legfiatalabb fiú örökölte, újabb földet pedig nem lehetett vásárolni, Luther János, mint családjának legidősebb fiútagja,

feleségével, Ziegler Margittal 1483-ban Möhrából Eislebenbe, a rézbányászat egyik központjába költözött. Itt született Luther Márton 1483. november 10-én.

„Én, Luther Márton 1483-ban születtem Eislebenben. Itt is kereszteltek meg, a Szent Péter Templomban. Gyermekkoromtól úgy szoktattak, hogy el kellett sápadnom és meg kellett rémülnöm, ha Krisztus nevét hallottam. Mert engem csak arra tanítottak, hogy őt szigorú és haragos bírónak tartsam.”

A szegénységgel küzdő bányászcsaládot egy évvel később Mansfeldben találjuk, ahol Luther János hamarosan nagy tekintélyre tett szert munkatársai között.

Luther Jánosék nagy szigorúsággal nevelték gyermekeiket. A törvény kíméletlen, rideg szelleme az evangélium melegsége nélkül jellemezte mind a családi, mind az iskolai nevelést.

A reformátor mégis élete végéig nagy szeretettel emlékezett vissza szülei komolyságára, szigorúságára és nevelői hatására.

A kis Mártont már öt éves korában beírták szülei a mansfeldi iskolába. Ide járt nyolc esztendeig, írást, olvasást, éneklést tanult latin nyelven. Latinul tanulta a Miatyánkot, a Hiszekegyet, a Tízparancsolatot, a reggeli és esti imádságot, a keresztelési és úrvacsorai igét. Még egymás között is latinul kellett a diákoknak beszélniük. Az itt elszenvedett igazságtalan büntetések kitörölhetetlen nyomot hagytak Luther lelkében.

A középkorban minden iskola, így a mansfeldi is egyházi intézmény volt. A tanulóifjúság nemcsak ünnepen, hanem hétköznapiakon is részt vett az istentiszteleteken, ahol az iskolában tanult latin énekeket énekelte.

A késői középkor emberének lelkivilágában igen erős szerepet játszottak a boszorkányokról, illetve az ördögökről szóló történetek – és a babona. A „megrontásokkal” szemben pedig az egyház ajánlott különböző védelmi lehetőségeket. Így a gyermek Luther előtt mintegy megerősített és védelmet nyújtó lelki menedékhelyként jelent meg az egyház. Az egyház, és nem Krisztus. Mert Krisztust a világ szigorú és kegyetlen ítélőbírójának tartották.

Tizenhárom éves korában, 1496-ban, a könnyen megközelíthető magdeburgi latin iskolában találjuk Luthert, egy év múlva pedig az eisenachi iskolába írták be, mivel anyai nagyszülein kívül sok rokona is lakott ebben a városban. Rokonai azonban nyomorban éltek, nem segíthették. A szegénység pedig arra kényszerítette, hogy – akkori szokás szerint – társaival az ajtó előtt énekelve keresse meg kenyerét.

A nyomorból egy vagyonos kereskedőnek, Kotta Konrádnak a felesége, Orsolya asszony emelte ki, házukba fogadván a szép hangú, vallásos és komoly diákat. Négy esztendeig járt az eisenachi „György” iskolába. Középiszkolai tanulmányainak befejezése után búcsút mondott Eisenachnak, ahol Kottáék házánál élete legnyugalmasabb éveit töltötte.

Az egyetemen

Luther ifjúkorában Németország leghíresebb egyeteme Erfurtban volt. Ide jött 1501 áprilisában. A fiatal Lutherre nagy hatást tett a soktornyú, gazdag és forgalmas város. Minden egyetemi hallgatónak valamelyik diákokothoz kellett tartoznia. Luther a „György” diákokothozba iratkozott be. Az otthonok a legszigorúbb, szinte kolostori időbeosztással foglalkoztatták diákjaikat s kitöltötték minden percüket. A napot imádsággal kezdték, és rendszeresen tartottak áhítatokat. Testületileg jártak templomba és az egyetemi előadásokra. Kötelező volt a diákokothon egyenruhájának a viselése is.

Az alsó fokot Luther másfél év alatt végezte el s ezzel megszerezte a „baccalaureusi” tudományos fokozatot, 1505 tavaszán jogtudományt kezdett tanulni. Édesapja is, ő is ezt akarták, mert a jogtudomány doktorai a legbefolyásosabb állami és városi állásokat nyerhették el.

Húszéves volt, amikor az erfurti egyetem könyvtárában először látott Szentírást. „Olvasni kezdtem Sámuel könyvénél, de megszólalt a csengő s előadásra kellett mennem. Nagy kedvem lett volna elolvasni az egész könyvet, de akkor nem volt rá alkalmam.”

Jelek

Barátjával a szünidőben haza akart menni. Útközben kardjával véletlenül megsebesítette a lábszárát, átvágta az ütőeret. Egyedül volt kísérőjével a határban, Erfurttól mintegy félóránnyira. Halálos veszedelemben volt, amikor ezt kiáltotta: „Óh, Mária, segíts!” Ez húsvét utáni kedden történt, 1503-ban. Amíg sebesülten feküdt szállásán, saját szorgalmából megtanult lanton játszani.

1505. július 2-án Erfurt közelében, Stotternheim falu mellett hatalmas vihar lepte meg. Közvetlen mellette csapott le a villám, félelem fogta el, hogy hirtelen, megtérés nélkül kell meghalnia. A haláltól körülvéve Szent Annát, a bányászok védőszentjét hívta segítségül, és megfogadta, hogy ha életben marad, kolostorba lép: „Szent Anna, segíts, én szerzetes leszek!”

Később megbánta e fogadalmat, és sokan le is akarták beszélni tervéről. Ő azonban kitartott mellette, és az Elek napja előtti napon, július 16-án, búcsúlakomára hívta meg legjobb barátait, azzal, hogy reggel majd bekísérik a kolostorba. „Mégis: nem szívesen lettem szerzetessé. Atyám is hevesen ellenezte lépésemet. Szinte eszét vesztette.”

Első évek a kolostorban

Így 1505. július 17-én Erfurtban belépett az Ágoston-rendi szerzetbe. Életében először most nyílt alkalmá arra, hogy saját lelkével huzamosabban foglalkozzék. Nyugtalanították bűnei, és rettegett az utolsó ítélettől.

Luther eleinte jól érezte magát a barátok között. Örvendezett szent élete boldogságán. Szerzetesi fogadalma után feljebbvalói parancsára hittudományt kezdett tanulni. Fölöttesei felismerték szorgalmát, tehetségét, komolyságát, életének tisztaságát, s azt akarták, hogy minél előbb pappá szenteltessék.

A szükséges tanulmányok elvégzése után ez 1507. február 27-én meg is történt.

Lelkének legcsekélyebb megmozdulását is súlyos bűnnek tekintette Istennel szemben. Hogy megnyerhesse a bűnbocsánat vigasztalását, böjttel, korbáccsal, virasztással, hideggel, vég nélküli imádkozásokkal gyötörte magát, amint a szentek legendáiban is olvasta. Végül csont és bőr lett az egész ember, s ezzel szállást készített szervezetében számos betegségnek. Lelke békességét azonban nem találta meg. Állandóan kínozza az eleve elrendelés kérdése is. Bűntudata és gyötrődése egyre fokozódott. A középkori skolasztikus teológia azonban éppen ezekre a személyes kérdéseire nem tudott felelni.

„Itt a szerzetesek egy vörös bőrbe kötött Bibliát adtak a kezembe. Hamarosan annyira otthonossá lettem benne, hogy tudtam lapról lapra, hol mi van, és ha egy mondást idéztek, azonnal tudtam az első pillanatban, hogy hol van megírva. Nem is tetszett nekem akkor semmiféle más tanulmány, mint a szentírási tudományok. Borzasztó undorral tanultam a fizikát, közben pedig égett a lelkem, hogy mikor térhetek vissza a Bibliához.”

Dr. Usingen, egy ágostonos barát, látva milyen szívesen olvassa Isten szent igéjét, egyszer így szólt hozzá: „Ejnye, ejnye, Márton testvér, hát mi a csuda az a Biblia? A régi egyházi tudósokat kell olvasni; azok már kiszívták a Szentírás velejét és igazságait. Mert minden lázadást a Biblia idéz elő!”

Ha sok dolga volt, a kánoni imádságokat összegyűjtötte, és ezekkel a lapokkal teleszórta a padlót. Ezután egy, két, három napot, vagy akár egy egész hetet szakított magának, bezárkózott szobájába, nem evett, nem ivott, míg az egész padlót *üresre* nem imádkozta.

A középkori skolasztikus teológia legnevezetesebb és legnagyobb műveit áttanulmányozta ugyan, és tudása már magas fokon állott, lelkének kínzó kérdései azonban egy lépéssel sem jutottak közelebb a megoldáshoz: Vajon kikényszerítheti-e az ember cselekedeteivel az Isten szeretetét? Kérdemelheti-e valóban az üdvösséget? Mi az igazság az eleve elrendelés kérdésében? A papi feloldozás a bűnöknek tényleges, végleges bocsánatát jelenti-e?

Kérdésekkel volt tele a lelke, amikor 1508 októberében váratlanul áthelyezték Erfurtból Wittenbergbe, hogy ott elfoglalja az egyetem egyik tanszékét, és bölcséleti előadásokat tartson. Ekkor Luther még huszonöt éves sem volt.

Későbbi munkálkodásának színhelye abban az időben sáros, poros, szegényes helység volt, inkább falu, mint város. Alig 2000 lélek lakta. Szűken termő, homokos vidék terült el körülötte, sem gyümölcsös, sem szőlőskert nem gyönyörködtette ott az utasember szemét.

S mintha a vidékhez hasonló lenne a szegényes, kispolgári lakosság is. Műveltség, udvariasság, barátság és vallásosság nélkül szűkölködtek s még hús esztendő

múlva is azt kellett róluk Luthernek mondania, hogy „a wittenbergiek a polgárosult világ legszélén laknak”.

Bölcs Frigyes szász választófejedelem mindent megtett Wittenberg fejlesztéséért. 1502-ben megalapította a wittenbergi egyetemet. Hosszú esztendőök során búcsúkat és ereklyéket szerzett meg a wittenbergi vártemplom számára, hogy ezzel minél több zarándokot vonzzon a városba. 1509-ben már 5005 darab ereklyét őriztek itt. Ha valaki megszerezte magának mindazt a kedvezményt, mely ezekkel az ereklyékkel volt kapcsolatos, az 1443 évi búcsút nyerhetett el. A búcsú pedig elengedést jelentett a bűnökért járó földi, főképpen azonban az állítólagos tisztítóútzben való szenvedésekből.

Különös dolgokat mutogattak itt az évenként a húsvét utáni második vasárnap hetében látható ereklyekiállításon. Például egy vessződarabot Mózes égő csipkebokrából, szalmát és szénát a betlehemi jászolból, melyen a kis Jézus feküdt, töredékeket a jászol fájából, darabkákat a kis Jézus pólyájából, kilenc tövist Krisztus töviskoronájából, részeket a keresztfából, Mária hajából, ingéből, kabátjából, fátylából, sőt egy üveggel Mária tejéből is.

A római út

Luther nem is sejtette, hogy miért fontos számára a római út. Csak később, amikor lelki látása egészen világos lett és Isten igéjének fényébe kerültek római élményei is, akkor mondta el bíráló véleményét. Ekkor még lelki kérdéseinek megoldását várta útjától, de hiába.

A Rómában mondott misékről azt állították, hogy minden egyessel a pap kiszabadíthat egy lelket a „tisztítóúzból”. „Én is tartottam Rómában sok misét és szinte sajnáltam, hogy édesapám és édesanyám még élnek, mert inkább szerettem volna őket miséimmal, egyéb jócselekedeteimmel és imádságaimmal a tisztítóúzból kiszabadítani.”

A teológia doktora

Az Ágoston-rend németországi tartományi főnöke, dr. Staupitz János a wittenbergi kolostorban élt. Ide kötötte őt az egyetem, melynek bibliai teológiai tanszékét töltötte be. Mint rendfőnök 1511 szeptemberében parancsot adott Luthernek, hogy készüljön a teológiai doktorátusra. „Neked doktorrá és prédikátorrá kell lenned, s akkor majd valami nagyon komoly munkát kapsz.” Luther tizenöt pontban fejtette ki, miért nem lehet ő doktorrá. Ám minden szabadkozása hiábavaló volt, hiszen rendi feljebbvalói iránt engedelmességet fogadott.

Doktorrá avatása 1512. október 19-én történt. Három nappal később felvették az egyetem tanári karának tagjai közé, és október 25-én reggel, mint a szentírástudományi tanszék egyetemi tanára, megkezdte előadásait. Később azt mondotta

életének erről az időszakáról, hogy bár doktor volt, akkor még nem ismerte az igazi lelki világosságot.

Az igaz ember hitből él

„Mit cselekedjem, hogy az örök életet elnyerhessem?” (Márk 10, 17.)

A bűneivel bajlódó lelket arra tanították, hogy a gyónásban megszabadul minden bűnétől. Luthernek azonban ez az orvosság nem használt. Legfőbb baja abból az egyházi tanításból eredt, hogy az embernek van ereje minden jóra, amit csak akar, és saját jó cselekedeteivel megszerezheti magának – mintegy jogszerűen – az örök üdvösséget. S ha a kegyelemről olvastak, imádkoztak, vagy beszéltek, úgy értelmezték, hogy azt is ki kell érdemelni jó cselekedetekkel. Ez irányban szerzett tapasztalatai megint csak a kétségbeesés felé vitték. Ő ugyanis mindent megtett, amit csak tudott, mégsem érezte lelkében Isten kegyelmét.

Ilyen lelkiállapotban került Luther Staupitz keze alá. Ő, aki a Lutheréhez hasonló küzdelmeket sohasem élt át, nem értette meg fiatal társát. Szerinte a vallás legfőbb kérdése nem az, hogy miképpen érdemeljük ki jó cselekedeteinkkel az üdvösséget, hanem az, hogy miképp jut az ember igaz szeretetre Isten iránt. Ehhez pedig az út szerinte nem a tanulás, nem is a Biblia olvasása, hanem Jézus életének és szenvedésének elmerülő szemlélése.

„Hosszú időn át tévelyegtem, és nem tudtam, hol is vagyok. Tudtam ugyan valamit, és mégsem tudtam, mi is az, míg bele nem ütköztem a római levél 1. részének 17. versébe: »Az igaz ember hitből él.« Ez segített rajtam.”

A szentírástudományok egyetemi tanára

1513-ban kristályosodott ki Luther alapvető reformátori felismerése. E szerint Isten ígéjének helyes értelmezése mellett értéktelenné lesz az ember minden igazsága, bölcsessége, jóra való ereje. Amikor Luther egyetemi tanári tisztében hozzáfogott a zsoltárok magyarázatához, ott állt mindattól megfosztva, amit a középkor skolasztikus hittudósaitól oly nagy fáradtsággal, oly hosszú időn át megtanult. A borzasztó lelki küzdelem után nem maradt meg más számára, mint egyedül a Szentírás. Isten csodálatos kegyelméből azonban a Szentírást most már nem mint új ismeretek könyvét olvasta, hanem mint a személy szerint őhöz beszélő Istennek élő szavát. S ide nem a kolostori szemlélődő bibliaolvasás révén jutott el, hanem a kegyelmes Istenért folytatott életküzdelem útján.

Felfedezését már 1513–15-i zsoltármagyarázatában érvényre juttatta. A római levélnek 1515-i magyarázata pedig egyenesen hadüzenet minden emberi érdem és önigazság ellen, amire az egész Luther-korabeli egyházi tudományosság felépült. Krisztus a mi igazságunk! Isten őt kegyelméből ajándékozza nekünk, kegyelemből szül újjá bennünket, bár mi erre teljességgel méltatlanok vagyunk.

A 95 tétel

A középkori római katolikusság azt tanította, hogy a bűnbánat szentségében feloldozott bűnös Isten előtt is érvényes bocsánatot nyer a paptól. A bűnöknek megfelelő büntetésekről pedig azt tanították, hogy azok kétfélek: örökké tartók és ideig tartók. Az örök büntetésektől aránylag könnyen megszabadulhat a bűnös a gyónás alkalmával nyert feloldozás által, de nem így az ideig tartó büntetésektől, melyeket az egyház, illetőleg annak képviselője, a pap szab ki elégtételül.

Az ideig tartó büntetések, illetőleg elégtételek, melyekhez az állítólagos tisztító tűzben eltűrt szenvedéseket is számították, igen sokfélék voltak. Száműzetés, lemondás arról, ami a legkedvesebb, esztendőkre terjedő böjtölés kenyéren és vízen, elzarándokolás távoli országokba, esetleg a Szentföldre, eltiltás az eladástól és vásárlástól stb. Azt ígérték, hogy ezekkel a földi büntetésekkel a tisztító tűzbeli büntetéseket lehet csökkenteni, illetve kiegyenlíteni. Az ideig tartó földi, illetve a tisztító tűzben letöltendő büntetések elengedését nevezték búcsúnak. Ez az elengedés lehetett részleges, például pénzadományért, vagy teljes, például keresztes hadjáratban való részvételért. A búcsú elnyerésének ez a lehetősége hatalmas jövedelmet hozott a pápai udvarnak. Idővel azonban az ebből származó jövedelem is kevés lett.

A búcsúnak immár sokszázados intézményét szorgalmasan vették igénybe a legszélesebb néprétegek is. Mivel a búcsú a bűnökért elégtételül járó büntetések megszüntetését ígerte pénzért, igen sokan engedélynek tekintették a szabad bűnözésre. Luther korában éppen a római Péter-templom építése érdekében árultak búcsút, Szászország területére, ahol Luther is élt, Bölcs Frigyes fejedelem azonban nem engedte be a búcsúkereskedő papokat.

A búcsút itt Tetzl János (1465–1519) árusította az érsek megbízásából. Amikor Luther látta a búcsúárulásnak a nép lelki és erkölcsi életére gyakorolt veszedelmes hatását, kénytelen volt ellene fellépni. 1516. október 31-én tartotta első prédikációját a búcsú ellen. Máskor is prédikált, leveleket is írt a búcsúárulás megszüntetése érdekében, de teljesen hiába. Végül a wittenbergi nagy ereklöny nap és búcsúnap (november 1.) alkalmából a búcsúkereskedésre vonatkozó aggályait és bíráló megjegyzéseit 95 tudományos tételben foglalta össze. Tételeit kinyomatta s 1517. október 31-én déli 12 órakor kiszögezte a wittenbergi vártemplom ajtajára. Ezzel a búcsú ereje és értéke feletti vitára hívta ki korának tudósait.

Dr. Luther Márton 95 tételének legfontosabb gondolatai ezek:

Egyedül Jézus Krisztus az egyház ura. Nincsen az egyházban külön isteni hatalom és külön emberi hatalom. Krisztusnak bűnbánatra hívó szava vonatkozik egész életünkre. – Nincs részleges és teljes bűnbánat, csak állandó bűnbánat van. – A halottak lelke felett nincs másnak hatalma, mint Krisztusnak. Halandó ember túlvilági hatalommal nem rendelkezik, ha mindjárt pápának hívják is. – Üdvösségünk egyedül Krisztustól függ, nem pedig emberi rendelkezésektől, avagy búcsúktól. Az ember hite által mindent megkap Krisztustól búcsú nélkül is. – Krisztus szeretetet kíván tőlünk legfőképpen. A búcsú azonban az embernek pénzért való fölmentése a szeretet kötelezése alól. Éppen azért aki búcsút vásárol, Isten haragját hívja ki.

Husz János is hasonló alkalommal írt a búcsú és a pápa kapzsisága ellen, de az ő kora (a XV. század) még nem volt rá érett. „Akkor még mindenesetre azt hittem, hogy a pápa hálóját fogom kiérdemelni. Ehelyett azonban kiátkoztak. Így kényszerítettek arra, hogy védekezsem. Ha a dolgokat annyira láttam volna előre, amennyire – hála Istennek – jutottak, bizony csendben maradtam volna. De hogyha hallgattam volna, a pápaság még sokkal gonoszabbá lett volna. Akkor még a pápának igen nagy híve voltam. Véleményem ez volt: a pápa őszentségét tisztelem, de Krisztus és az igazság szentségét imádom.”

Kihallgatáson Kajetánnál

Amint Luther látta, milyen hevesen támadják, anélkül, hogy megcáfolnák, magyarázatot írt a 95 tételhez, és alázatos levél kíséretében elküldte azt X. Leó pápának. A pápa Luther ügyét eleinte szokványos szerzetesi vitának tekintette. Luthert 1518. augusztus 7-én Rómába idézték. Jól tudta Luther, hogy ha Rómába kell mennie, vagy börtönben, vagy máglyán fejezi be életét.

Közben Luther más feltűnő lépést is tett. Megtámadta az egyházi átkot. Az egyházi átkot akkor alkalmazták, amikor valaki megsértette az egyház érdekeit. A római katolikusságnak ezzel az intézkedésével szemben Luther 1518. május 16-án tartott prédikációjában kijelentette, hogy aki igaztalan átok alatt hal meg, üdvözül, bárhogyan temessék is el. Erről kémjei útján azonnal értesült Kajetán bíbornok is, aki éppen az ágostai gyűlésen a pápát képviselte. Erre a híre sürgették a pápát, hogy végre „zárja le” ezt az ügyet. Ekkor letartóztatási parancsot küldtek Rómából Luther ellen, s megbízták Kajetánt, hogy a „gonoszság fiát” fogassa el.

Bölcs Frigyes nem akarta Rómának kiszolgáltatni Luthert, aki az ő kedves wittenbergi egyetemét felvirágoztatta. Azt kérte, hogy Luthert Németországban hallgassák ki. Azonnal teljesítették kérését, de az ügy így is Kajetán kezébe került.

1518. október 12-én Ágosta városában Kajetán bíboros mindannak teljes megtagadását követelte Luthertől, amit eddig tanított. Különösen kifogásolta az 58. tételt, mely szerint Krisztus érdeme nem azonos az egyház kincsével. A bíbornok egy pápai bullára hivatkozott, Luther viszont a Szentírással bizonyította, hogy Krisztus az ő érdemével a bűnök bocsánatát szerezte meg. Az egyház kincse az Isten ingyen való kegyelméről szóló örömhír, az evangélium. Az egyház nem osztogathatja Krisztus érdemeit. A bűnbocsánat egyedül Isten hatalmában van.

Erre Kajetán válasza egy durva kiáltás volt, mellyel felszólította Luthert, hogy fenntartás nélkül vonja vissza tételeit. Luther kénytelen volt eredménytelenül távozni.

Az átokbulla

Rómában újratárgyalták Luther ügyét, elkészítették s 1520. június 15-én kiadták a Luther elleni pápai bullát. E szerint ha Luther a megjelölt tételeket hatvan nap alatt vissza nem vonja, egyházi átok sújtja. Luther levelet írt a római pápának,

melyben világosan kifejtette, hogy csak a Szentírásból vett bizonyítékokkal lehetne őt tételei visszavonására bírni.

A római udvar intézkedésére Luther könyveit igen sok helyen máglyatűzben hamvasztották el. A pápai átok abban az időben még hatalmas fegyver volt. Hírére sok olyan ember, aki eredetileg Luther mellett foglalt állást, teljesen tanácsstalanná vált.

Luther Márton, akit a pápa kiátkozott nyájából, nemsokára válaszolt is az átokra. 1520. december 10-én Wittenberg városfalain kívül a pápaság legfontosabb könyveit az átokbullával együtt nyilvánosan elégette. Az átoklevelet e szavakkal dobta tűzbe: „Mivel megszorítottad Isten szentjét (ti. Krisztust), égesse meg téged az örök tűz.”

A wormsi birodalmi gyűlés

Az 1519-ben császárrá választott V. Károly uralkodása elé nagy várakozással tekintett a német nemzet. A koronázás után birodalmi gyűlést készítettek elő, hogy azon a nemzet minden baját orvosolják.

Hosszas huzavona után Luthert is meghívták a gyűlésre. Veszélytelen utazást biztosító császári levél birtokában, számos barátja kíséretében utazott Luther Wormsba. Útja az egyes helységeken át valóságos diadalmenet volt. Mind barátai, mind ellenségei számos kísérletet tettek arra, hogy visszatartsák a gyűlésen való megjelenéstől. Isten azonban Luthert – saját szavai szerint – vakmerővé tette.

Bölcs Frigyes fejedelem megüzenete – még elutazása előtt – Luthernek, hogy biztonságba fogja őt helyezni. „S miután 14 napig tartózkodtam Wormsban, 1521. április 26-án ismét eltávoztam, és útközben foglyul ejtettek.”

Wartburgban

A Wormsból Wittenberg felé vezető úton Bölcs Frigyes megbízott emberei színleg elrabolták és Wartburg várába vitték. Luthernek Wormsból történt távozása után alig egy hónappal V. Károly császár aláírta a Luther és követői ellen kiadott birodalmi átkot. A holtnak vélt Luther tanítása most terjedt csak igazán. Erről beszéltek a szöszéken, a városi tanácsüléseken, a céhek összejövetelein, a vendégfogadókban, az otthonokban, a piacokon, városon és falun egyaránt.

Wartburgban pedig Luther a roppant felelősség, emberfeletti munka és borzalmas kísértések terhét hordozta lelkén. Tíz hónapi wartburgi tartózkodása alatt sokirányú irodalmi munkásságot fejtett ki. Zsoltármagyarázatokat írt, befejezte *Magnificat* című munkáját, megkezdte postillás könyvét. A legfontosabb pedig, hogy lefordította az Újszövetséget népe nyelvére. Az eddigi fordítók szokásától eltérően ő nem a Róma által egyedül hitelesnek nyilvánított latin fordítást ültette át, hanem az eredeti görög szöveget.

Wittenbergben ezalatt a mise ügye foglalkoztatta a lelkeket. Karlstadt András, Luther tanártársa ragadta magához a vezetést. A hatása alatt álló diákságot és polgárságot annyira feltűzelte, hogy kikergették a templomból a miséző papokat. Luthert végül ezek a jelenségek arra kényszerítették, hogy a fejedelem akarata ellenére is elhagyja magányát és rendet teremtsen Wittenbergben.

Hazatérvén Wittenbergbe 1522. március 9-étől nyolc napon át mindennap prédikált a városi templomban. Beszédei a keresztyén tanítás alapvető igazságairól és a Wittenbergben felvetődött kérdésekről szóltak. Egyszerűen Isten igéjét hirdette beszédeiben, s az ige fényében tisztázódtak a kérdések. A kedélyek lecsillapodtak, helyreállt a rend.

A parasztlázadás idején

Luthert nagy szomorúság töltötte el a parasztság szörnyű terheinek láttán. Nemcsak az egyház „nyírta és nyúzta bárányait”, hanem a világi urak is elviselhetetlen terheket raktak alattvalóikra. Ezért már Luther fellépése előtt is sok helyt felázadt a parasztság. Luther *A világi felsőbbbségről* szóló könyvében rámutatott ugyan a bajokra, de hiába. Az elnyomatás 1525-ben pusztító lázadást váltott ki. Az uralkodók azonban vérbe fojtották, és Luther többször is kénytelen volt állásfoglalását kifejezni. Ő Isten igéjének fényében mindkét félnek egyaránt megmutatta hibáit és túlzásaik elhagyását kívánta.

A házasság

A nimbscheni zárdából 1523-ban eltávozott apácák közül kilencet wittenbergi polgári családok fogadtak magukhoz. Ezzel a csoporttal hagyta el a szerzetesi cellát egy elszegényedett nemesi család gyermeke, Bóra Katalin. Luther mindenkor örömmel üdvözölte papi barátainak házasságkötését, de azok kifejezett óhaját, hogy ő is házasodjék meg, még 1524-ben is visszautasította. Annál inkább meglepte a világot a hír, hogy dr. Luther Márton 1525. június 13-án házasságot kötött Bóra Katalinnal.

Reformátori munkálkodás. Családi élet

Az evangélikusok politikai helyzete egyre súlyosabbá vált. V. Károly császár békés szavakkal ugyan, de az „eretnekekkel” szemben annál elszántabb tervekkel hívta össze 1530-ra Augsburg városába a birodalmi gyűlést. Itt olvasták fel június 25-én az Ágostai Hitvallást. A császár ezután is kész volt a birodalom egységére veszélyesnek látszó új tanítást tüzzel-vassal kiirtani. Csupán a változó politikai helyzet kényszerítette további türelemre.

Luther csodálatos munkabírással és töretlen erővel hirdette az evangéliumot élete végéig nemcsak a szószéken és az egyetemi előadásokon, hanem a világgraszoló könyvek százaiban is. A hitéleti, tudományos, gazdasági, politikai élet kérdései mind

eljutottak hozzá, választ várva, éppúgy, mint az apró gyülekezetek és magánemberek leveleinek tömege.

Luther háza nem fogyott ki a vendégekből. Aki csak tehetett, Wittenberg felé utazott, hogy láthassa a reformátort. Ő pedig igazi keresztyén szeretettel látott vendégül mindenkit, aki fölkereste. Háza az evangélikus lelkészi otthon mintaképe volt. Felesége, Katalin asszony a kis jövedelem mellett mintaszerű gazdaságot vezetett, hogy fedezhesse a szükségleteket. Amint múltak az évek, gyarapodott az igazi isten-áldás: három fiú és három leánygyermek tette napsugarassá a Luther család életét.

„1525. június 13-án, a parasztlázadáskor házasodtam meg. 1526. június 7-én született első fiam: János, 1527-ben leányom: Erzsébet, 1529 mennybemenetel napjának éjjelén Magdolna, 1531. november 29-én Márton, 1533. január 28-án Pál.

Gazdagabb vagyok, mint az egész világ összes pópapjai. Ugyanis meg vagyok elégedve. Ezenfelül törvényes gyermekeim vannak, amilyen a pápa egyetlen papjának sincs.

A pápa engem átok alá vetett. Azóta gyarapodtam testileg is, lelkileg is. Viszont én is átok alá vettem őt, de az enyém erősebb, mint az övé. A pápa ugyanis fogy és sorvad.

Óh, Istennek milyen nagy, gazdag és pompás áldása a házaselet! Milyen nagy örömet kap az ember utódaiban! Hiszen ez a szülők legnagyobb öröme!”

Luther levele feleségéhez

1546. február 10-i leveléből: „A szent, aggodalmaskodó asszonynak, zülsdorfi Doktor Luther Katalinnak, Wittenbergben. Az én kegyelmes feleségemnek...

Legszentebb Doktorné Asszony! Igen hálásan köszönjük az Ön nagy aggódását, melytől Ön még aludni sem tud. Mert azóta, hogy Ön aggódik értünk, majdnem tűzhalált szenvedtünk szállásunkon a szobám ajtaja előtt. Tegnap pedig kétségtelesen az Ön aggódása következtében egy kő majdnem a fejünkre esett és kis híja, hogy össze nem morzsolt, mint valami egeret a csapda. Mert a belső szobánkban két napig szóródott a mész és agyag a fejünk felett, míg embereket hozattunk, akik két ujjal nyúltak csak a kőhöz és tüstént leesett. Akkor volt, mint egy hosszú párna s olyan széles volt, mint két nagy tenyér. A kő arra gondolt, hogy meg fogja köszönni az Ön szent aggódását, ha a jóságos szent angyalok nem őriztek volna. Félek, ha Te nem hagysz fel aggódásoddal, elnyel minket a föld és az összes elemek üldözni fognak bennünket.

Olvasod a Kátét és a hitvallást? Te csak imádkozzál és a gondviselést bízd Istenre... Mi hála Istennek frissek és egészségesek vagyunk, csak ezek az ügyek kedvetlenítenek el.

Doktor Jónás szerette volna, ha fáj a lába. Így hát nekiment valami ládának. Ennyire irigyek az emberek: irigyelte, hogy egyedül nekem fáj a lábam. Isten veled.”

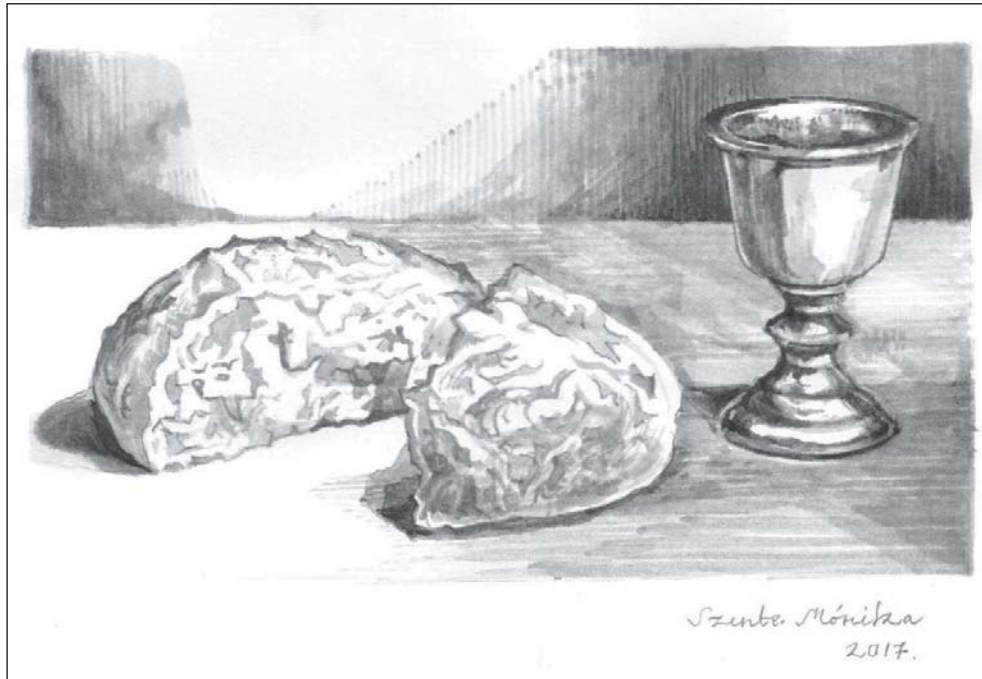
Hazatérés

„Koldusok vagyunk. Ez az igazság” – így szól Luther utolsó feljegyzése. Utoljára is arról tett bizonyosságot, hogy kolduljuk Isten kegyelmét. Ő csak ebben a kegyelme bízunk. 1546. február 18-án hajnali 2 és 3 óra között hazahívta Isten hűséges szolgáját. Holttestét az eislebeni főtemplomban ravatalozták fel, majd Wittenbergbe szállították s a vártemplom szőszéke alatt ásott sírba temették el. Itt pihen ma is.

Luther jól tudta, hogy ő Isten embere, világraszóló prófétai küldetéssel, hogy neki mindene, megbízza, Ura vezetője, megtartója és bírója maga Isten. Ő nem az a kiválóság volt, aki a saját gondolatait valósítja meg, hanem az a lángelme, aki Isten megbízásából, Isten gondolatait hirdette. Nem gőgös ember volt, hanem aláztos eszköz Isten kezében.

Ellenségei félreismerik, a sátán parancsára. Megérteni pedig azok fogják, akiket Isten Szentlelke az evangélium által elhív a megváltottak seregébe, a szentek közösségébe. Az ilyenek azonban nem Luthert dicsőítik, hanem a Mindenható Atyát, aki Fia által megváltott bennünket s Szentlelke által Luthert eszközzé tette, hogy fölragyogtassa előttünk az Evangéliumot.

2017. február 17. A Reformáció Éve jegyében Kadarkúton elhangzott előadás

Szenbe Mónika: Úrvacsora